

5. MORFOLOŠKE PRILAGODBE

Morfoloških je elemenata prvenstveno u svakom jeziku manje nego leksičkih, k tome se i manje posuđuju, a i pri tome su uglavnom fosilizirani i lišeni svojeg značenja.

5.1. vrste riječi

Grecizmi su najvećim dijelom imenice, i to muškog i ženskog roda. Na to koje će vrste riječ biti u primaocu nema utjecaja koje je vrste bila u izvornom jeziku. Na isti način, na to kojeg će roda imenica biti u primaocu nema utjecaja rod kojeg je bila u izvornom obliku. U idućim paragrafima govorit će se o imenicama i pridjevima koji se iz njih mogu izvesti.

Neki pridjevi ne nastaju od već postojećih grecizama, nego se odražavaju samo kao pridjevi. Premda je riječ **δημος** prisutna u mnogim grecizmima, samostalno je prisutnija kao pridjev *demotski*, *demotsko* (pismo). Drugi takvi slučajevi su *akroamatski*, *apodiktičan*, *apotropejski*, *batijalan*, *dijakritički*, *epirogenetski*, *erogen*, *hijeratski*, *stohastički*. Pridjevi grčkog porijekla vežu se u sintagmama s domaćim riječima: *akademski* (građanin), *aristokratsko* (držanje), *centralni* (odbor), *dijametralna* (suprotnost), *horoskopski* (znak), *kamatna* (stopa), *karcinomno* (oboljenje), *kristalna* (vaza), *krokodilske* (suze), *organska* (tvar), *septička* (jama), *zoološki* (vrt). Veze domaćih riječi s grčkim mitološkim likovima vidi u 4.4.

5.2. promjena osnove

Osnova se mijenja sklonidbom i spregom. Primjeri dvoglasnih osnova **βοῦς** gen. **βοός** i **ναῦς** gen. **νεώς** odražavaju se u nominativnom obliku (*bukolika*, *bulimija*, *bustrofedon*; *nautika*, *nauarh*, *naumahija*).

5.2.1. prijetoj

U ovom dijelu valja razmotriti prvenstveno promjenu samoglasnika u osnovi, pri čemu je najučestalija izmjena prijetojnih punina *e* i *o*, kao u

φέρω – **φορέω**, ali i praznine, kao u **πέτομαι** – **ποτή** – **πτέρον**. Za razliku od ostalih samoglasničkih promjena, ova izmjena samoglasnika događa se unutar grčkog i nije rezultat prilagodbe od strane jezika *primaoca*, a moguća je i, za grecizme manje značajna, kvantitativna izmjena. Česti sufiksi u grecizmima dolaze u *o*-punini: *-logija*, *-nomija*, *-tomija*, *-tropija*, *-trofija*, *-forija*. Nadomjesti li se *o* u tim nastavcima vokalom *e*, lako se prepoznaju glagoli od kojih su potekli: **λέγω**, **νέμω**, **τέμνω**, **τρέπω**, **τρέφω**, **φέρω**. Jednako je sa sufiksima *-stol-a* u *apostol* i *epistola* < **στέλλω** i *-strof-a* u *apostrof*, *katastrofa* < **στρέφω**. Vokal *e* u **λέγω** sačuvan je u primjerima *leksikon*, *dijalekt* (usp. *logika*); **φέρω** u *periferija* (usp. *euforija*), a postoji uz *Kristofor* i varijanta *Kristofer*, pogotovo u drugim jezicima; *e* u **τρέπω** ostaje nepromijenjeno u malobrojnim primjerima kao *protreptik* (**προτρεπτικός**, usp. *entropija*). Međutim, od **ρέω** ne nastaje nastavak *-roja* kao što bi se očekivalo nego *-reja* (*gonoreja*, *logoreja*, *dijareja*, usprkos obliku **διάρροια**), a *o* je od izvedenica te riječi ostalo u riječi *hemoroid*. Grecizmi oblikom prate riječi sličnog oblika i značenja **γένος** i **γόνος**: *heterogen*, *halogen*, *estrogen*, odnosno *epigon*, *gonoreja*, *oogonij*. Daljnji primjeri odraza prijevoja su **δέχομαι** > **δοχή** > *sinegdoha*, **επέχω** > **εποχή** > *epoha*, **τέλλω** > **ανατολή**, *Anatolija*.

Ne odražava se samo **ε** kao *o*. Iz glagola **σπείρω** proizlaze **σπέρμα** i **σπορά** iz kojih daljnji pripadajući grecizmi; s **τείνω** (> *tenijaza*) se smjenjuje **τόνος**, odakle sufiks *-tonija* (*monotonija*). Promjena **τίκτο** ~ **τόκος** primjer je za \emptyset : *o* uz reduplikaciju i metatezu, nastao od **ti-tko*.

α može ostati nepromijenjeno ili također prijeći u *o*: u **γράφω** ostaje nepromijenjeno u svim oblicima, u **βάλλω** ostaje nepromijenjeno u *balistika*, ali smjenjuje se s *o* u sufiksu *-bol-ija*: *embolija*, *simbol*, *hiperbola*, *metabolizam*; **δραμείν** se odražava kao **δρόμος**, odakle nastaje sufiks *-drom* prisutan u *aerodrom*, *sindrom*, *palindrom*; u **λαμβάνω** se *a* odražava dvojako: kao *a* u *silabus*, *astrolab*, kao *e* u *epilepsija*, *katalepsija*. Glagol **ἵστημι** odražava se s *a* u obliku **στάσις** (*ekstaza*, *prostata*), ali *e* ostaje u primjeru *sistem*.

Ne treba s prijevojem brkati riječi koje nisu u etimološkoj vezi, na primjer **στραβός** (škiljav) i **στρόβος** (vrtlog).

5.2.2. konsonantske osnove

Osim što se osnova mijenjala u samoglasnicima, ona je trpjela i veće promjene kod imenica konsonantske deklinacije, a te su promjene vidljive i na grecizmima. Osnova se dobiva odbacivanjem nastavka **-ος** u genitivu jednine. Genitiv riječi **γυνή** glasi **γυναικός**, odatle u grecizmima kolebanje između *gino-* (> *ginogeneza* mj. *ginekogeneza*) i *gineko-* (*ginekolog* mj.

ginolog). Takav je slučaj i s imenicom **άνήρ** koja u tom obliku nije ostavila traga, ali u genitivu ima prepoznatljiviji oblik **άνδρός** (> *Aleksandar, android*), a iz istog razloga je i razlika u primjeru *onomatopeja* : *sinonim*. Kolebanja postoje kod riječi **γάλα**, čiji genitivni oblik glasi **γάλακτος**. Stoga uz *galaksija* postoji i oblik *galaktika*. Riječ **ύδωρ** većinom se odrazila kao *hidro-*, dok je genitivni oblik **ύδατος** prisutan u malobrojnim stručnim grecizmima (*hidatode, hidatofite*), a obrnuto je kod **ούς** koje se odrazilo samo u obliku vidljivom iz genitiva **ώτός**: *parotida, otologija*. Afiks *-pod* nastaje iz oblika vidljivog u gen. **ποδός** riječi **πούς**, a prisutan je u riječima *podagra, likopodij, oktopod* (međutim u eng. ostaje *octopuss*), ali *polip* mj. *polipod*. Takve su još imenice **παῖς**, gen. **παιδός** (> *pedagogija*), **όδους** 'zub', gen. **όδόντος** (> *mastodont*), **ρίς**, gen. **ρίνός** (> *otorinolaringologija*). Općenito, manje ima grecizama odraženih u oblicima nastalima iz nominativa. Kod imenica koje imaju konsonantske osnove vidljiva je tendencija riječi da se odražavaju u genitivnom obliku kao prefiksi, a u nominativnom kao sufiksi: **αἷμα**, gen. **αἷματος**: *hematologija, hematurija* : *anemija, leukemija*, ali *hemofilija* mj. *hematofilija*; **σῶμα**, gen. **σώματος** *somatologija* : *lizosom*; **σπέρμα**, gen. **σπέρματος** *spermatogonij* ; *azoospermija*; **φῶς**, gen. **φωτός** odraženo u prefiksu *foto-*, ali *fosfor* (mj. *fotofor*) jer je u obliku **φωσφόρος** postojala još u helensko doba. **Ἄτλας**, gen. **Ἀτλάντος** prisutan je u oba odraza kao *atlas* i *Atlantik*. I pridjevi variraju između dviju osnova: **μέγας**, gen. **μεγάλον** > *megafon, megalomanija*. To pravilo ne zahvaća ni riječ **πάν** čiji je genitivni oblik **παντός**. Odražava se uglavnom nominativno, kao u *panorama, pandemija, panegirik*, ali ne i u *pantokrator* i *pantomima*.

Nazivi nebeskih tijela preuzimaju se iz grčke mitologije, ali uglavnom preko engleskog, u kojem su se češće odrazila u nominativu. Imena planeta poznatih od davnina preuzeta su iz latinskog: Merkur, Venera, Mars, Jupiter, Saturn (a ne Hermes, Afrodita, Ares, Zeus, Kron), pri čemu je Venera odražena u kosom padežu (usp. eng. Venus), ali Mars nije (usp. mjesec mart). Kasnije otkrivenim planetima i mjesecima davana su uglavnom grčka imena od kojih su mnoga već prisutna u našoj tradiciji pa bi tu mitološku tradiciju trebalo prenositi na astronomsku nomenklaturu prije nego što se ustale pogrešni oblici (već prisutni u znanstveno-popularnim časopisima). Između ostalog to znači prenošenje imena u kosom padežu, pri čemu će u jeziku primaocu katkad promijeniti rod, odnosno gramatički će se rod podudarati s prirodnim. Naziv *Mimas* prihvatljiv je i u nominativu budući da označava muški lik (< **Μίμας**), ali neprihvatljiv je naziv *Metis* jer riječ je o ženskom liku (< **Μήτις**). Pravilan oblik glasi *Metida*. Najveću zabunu, uslijed gubitka aspiracije, unose dva slična pojma, oba ženska: **Τηθύς** (gen. **Τηθύος**: Tetija – u mitologiji kći Urana i Geje, u

astronomiji Saturnov mjesec) i **Θέτις** (gen. **Θέτιδος**: Tetida – u mitologiji Ahilejeva mati, u astronomiji asteroid). Ta se tijela često međusobno poistovjećuju i pogrešno pišu kao **Tetis*. Zabune se mogu izbjeći oslanjanjem na tradiciju i bilježenjem imena u genitivnom obliku. Ovi su primjeri potpuno analogni primjeru Venus : Venera. Nepodudarnost gramatičkog i prirodnog roda prisutna je i u nazivima na -o pa su oblici *Ija* (< **Ἰώ**) i *Kalista* (< **Καλλιστώ**) prihvatljiviji nego *Io*, *Kalisto*.

5.3. rod

Neki grecizmi nikako da u praksi steknu konačni oblik i rod. Najpoznatiji su primjer dva grecizma nastala iz glagola i imenice, naime **πλανᾶω** > **πλανητός** 'koji luta' i **κόμη** > **κομήτης** 'kosmat', koji u nas stvaraju zabunu dvostrukim odrazima *planet* / *planeta* i *komet* / *kometa* u kojima se često nalaze argumenti za povlačenje još jedne granice između hrvatskog i srpskog standarda. U A-G. navedena su oba oblika, u Brodnjaku se *planeta* i *kometa* svrstavaju pod srpski, dok za značenje oblika *planeta* u hrvatskom piše 'listić horoskopa koji se prodaje po sajmovima'. U *Rječniku hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda navode se samo oblici muškog roda, u Anićevu oba, ali muški imaju prednost. U engleskom riječi glase *planet* i *comet*, u talijanskom *pianeta*, *cometa*, ali su muškog roda, u njemačkom *der Planet*, *der Komet*.

Dok se razgraničenje u prethodnom slučaju kod nas provodi između hrvatskog i srpskog, u drugima se pravi u značenju. *Ciklon* je 'zračni vrtlog' ili 'aparatus za uklanjanje prašine iz plinova', dok je *ciklona* 'područje niskog zračnog tlaka'. Brodnjak se međutim kod *ciklona* / *ciklone* drži istog razgraničenja kao kod *planeta* / *planete*, ali ovaj put muški rod svrstava pod srpski, a ženski pod hrvatski, kao i kod parova *metod* / *metoda*. Muškom rodu međutim daje prednost kod parova *misterij* / *misterija*, *arhiv* / *arhiva* i *Dardaneli* / *Dardanele*, gdje se svi potonji slučajevi navode kao srpski. Drugi rječnici prave razliku u značenju, gdje je *arhiv* 'ustanova u kojoj se čuvaju stari spisi', a *arhiva* 'dokumenti koji se čuvaju u arhivu' (premda je **ἀρχεῖον** 'vijećnica' srednjeg roda), a tako se razlikuju i *gimnazij* / *gimnazija*³. Imenice **ἄρωμα** i **ἄξιωμα** srednjeg su roda. Prva se u hrvatskom odražava kao *aroma*, a druga kao *aksiom* mj. *aksioma* što je oblik prihvaćen u srpskom. Nedoumice postoje i kod stručnog sufiksa *-gonij* < **γόνοσ**: *arheogonij*, *teogonija*, *oogonija*.

3 Vratović: Jezik god. 41 br. 5, Zagreb, lipanj 1994, str. 149; Težak: Jezik god. 41 br. 3, Zagreb, veljača 1994, str. 87

Muški rod preferira se dakle kod primjera *planet, komet, misterij, aksiom*, ženski kod primjera *metoda, Dardanele i ciklona*, a različiti rodovi imaju različita značenja kod primjera *arhiv(a), gimnazij(a)*, pa i *ciklon(a)*. U određivanju prednosti često se ističe analogija, te se prednost daje skupini kojoj analogija preteže, no dok nam se riječ *metoda* čini prihvatljivijom u ženskom rodu. i analogna je primjerima *anoda* i *epizoda*, analogiju narušavaju oblici *period* i *sinod* (*perioda* je 'zaokružena muzička misao'), no i *period* Brodnjak navodi kao srpski oblik, dok je hrvatski *perioda*. I *pistacij/pistacija* (<πιστάκιον) varira u rodu, ali zbog svoje neuvriježnosti (v. 5.3.1).

Rečeno je da rod posuđenice ne ovisi o rodu izvorne riječi. Imenica *ὄδος* i njezine izvedenice ženskog su roda, usprkos nastavku *-ος*. Imenica *δρόμος* je naprotiv muškog roda kao i većina grecizama u kojima je sadržana: *aerodrom, sindrom*, ali *loksodroma*.

Po svemu sudeći, nema konačnog obrasca po kojem bi neka riječ po preuzimanju poprimila određen rod (fonološki je obrazac uhodaniji), te bi se priručnici trebali više oslanjati na osjećaj govornika jezika primaoca.

5.3.1. muški rod primaoca

Tipični grčki nastavak muškog roda *-ος* odbacuje se i nastaju imenice koje su također muškog roda: *ἄκανθος* > *akant*, *δημαγωγός* > *demagog*, *δίσκος* > *disk*, *εὐνοῦχος* > *eunuh*, *μῦθος* > *mit*, *ναύαρχος* > *nauarh*, *Πήγασος* > *Pegaz*, *πόλος* > *pol*. Isto vrijedi i za imenicu srednjeg roda *ἔπος* > *ep*, dok *χάος* (n.) > *kaos* ne mijenja oblik. U stručnim izrazima i vlastitim imenima, nastavak se može očuvati: *βένθος* (n.) > *bentos*, *Δεῖμος* > *Deimos*. Pod utjecajem latinskog, nastavak *-ος* čuva se kao *-us*, također većinom u stručnim izrazima *ἔξοδος* > *eksodus*, *ὑπό + θάλαμος* > *hipotalamus*, *κλόνος* > *klonus*, *κύκλος* > *ciklus*, *μηνίσκος* > *meniskus*, *οἶστρος* > *estrus*, *τράγος* > *tragus*, *τῦφος* > *tifus*.

Čuva se završetak *-ων*: *κανών* > *kanon*, *λέων* u *kameleon*, *τελαμών* > *tela-mon*.

Odbacuje se *-ης*: *δεσπότης* > *despot*, *ιδιώτης* > *idiot*, *πειρατής* > *pirat*. Odbacivanje nastavaka vidljivo je pogotovo kod osobnih imena: *Ἀριστείδης* > *Aristid*, *Ἀριστοτέλης* > *Aristotel*, *Γανυμήδης* > *Ganimed*. Imenice srednjeg roda prelaze u muški rod, a njihovi okamenjeni množinski oblici u ženski. Odbacuje se tipični nastavak srednjeg roda *-ων*: *αψίνθιον* > *apsint*, *εἰδωλον* > *idol*, *μουσεῖον* > *muzej*, *ὄργανον* > *organ*, *σκάνδαλον* > *skandal*. U stručnim izrazima može se očuvati: *ἄ + ἔργον* > *argon*, *ἤλεκτρον* > *elektron*, *νεῦρον* > *neuron*.

Nastavak srednjeg roda **-ιον** postaje u grecizmima **-ij**: **γαγγλίον** > *ganglij*, **γαζοφυλάκιον** > *gazofilacij*, **ἐγκώμιον** > *enkomij*, **ἐμπόριον** > *emporij*, **κιβώριον** > *ciborij*, **κριτήριο** > *kriterij*, **πόδιον** > *podij* (deminutiv imenice **πούς**). Toj pravilnosti trebala bi podliježati i riječ **πιστάκιον** te se odražavati kao *pistacij*. Riječ **ἔμβρυον** uglavnom joj i podliježe, ali su, pored *embrij*, prisutni i oblici *embrio* i *embrion*. Riječ **στάδιον** odrazila se u nas dvojako: kao *stadij* i kao *stadion* (eng. *stadium*). Tendencija se nastavlja i kad grčku riječ preuzme latinski, a nastavak **-ιον** postane **-ium**, a osobito je vidljiva kod naziva kemijskih elemenata (*aktinij*, *praseodimij*, *rodij*). Imenica **σύνοψις** > *sinopsis* očuvala je oblik ali ne i rod, **κρατήρ** > *krater* je ostao nepromijenjen (osim naglaska). U muškom se rodu odražavaju i pridjevi: **ἄσυλος** > *azil*, **χλωρός** > *klor*, a s nastavkom srednjeg roda stručni nazivi nastali od pridjeva **μῶρον** > *moron*, **κρυπτόν** > *kripton*, **λέπτον** > *lepton*, **νέον** > *neon*, **ξένον** > *ksenon*. Imenica *klon* ostala je u dativu < **κλών**, a *ion* u participu < **ίόν**.

Rečeno je u 3.5. da grecizmi na **-st** ne narušavaju naš fonološki sustav, ali ga morfološki narušavaju, jer su takve imenice (*vijest*, *mladost*, *propast*), uz neke iznimke (*plast*, *rast*, *most*), ženskog roda, dok su grecizmi na **-st** muškog (*aorist*, *azbest*, *holokaust*, *ikonoklast*, *leukoplast*, *palimpsest*).

5.3.2. ženski rod primaoca

U hrvatskom imenice ženskog roda završavaju na **-a** (uz **-st**), dok su tipični završeci ženskog roda u grčkom **-η**, **-α** i **-σις**.

Imenice na **-η** u hrvatskom mijenjaju završetak u **-a**: **αὐλή** > *aula*, **δραχμή** > *dragma*, **ἐποχή** > *epoha*, **Εὐρυδίκη** > *Euridika*, **ζώνη** > *zona*, **πομπή** > *pompa*, **σαγήνη** > *sagena*, **σάλπη** > *salpa*, **σκηνή** > *scena*. Nekima ostaje **-e**: **ἀγάπη** > *agape*, **Δάφνη** > *Dafne*, **κοινή** > *koine*. Prakse mijenjanja **-η** u **-a** treba se držati, osobito u astronomskoj nomenklaturi: **Διώνη** > *Diona*, **Κάρμη** > *Karma*. Promjena nije dosljedna na primjer kod riječi **φωνή** u riječima *antifona* i *mikrofon*.

Imenice na **-a** ne mijenjaju završetak: **ἀρτηρία** > *arterija*, **αὔρα** > *aura*, **γλῶσσα** > *glosa*, **δίαιτα** > *dijeta*, > **εἰρωνεία** > *ironija*, **ἐνέργεια** > *energija*, **Ἠλέκτρα** > *Elektra*, **καθέδρα** > *katedra*, **λίρα** > *lira*, **σφαῖρα** > *sfera*. Isto vrijedi i za imenice srednjeg roda: **αἴνιγμα** > *enigma*, **ἄρομα** > *aroma*, **ἄσθμα** > *astma*, **γάγγραινα** > *gangrena*, **δόγμα** > *dogma*, **δρᾶμα** > *drama*, **θέμα** > *tema*, **παράδειγμα** > *paradigma*, **πίσμα** > *pizma*, **πλάσμα** > *plazma*.

Završno **-α** dobivaju i imena gradova koji su u originalu u množini ili starijom lokativu, kao u primjerima **Θῆβαι** > *Teba*, **Συράκουσαι** > *Sirakuza*. Stoga i glavni grčki grad i njegov eponim glase *Atena*, dok se u originalu

razlikuju: Ἀθῆναι : Ἀθηνᾶ. *Mikena* u rječniku dolazi u dva oblika Μυκῆνη i Μυκῆναι. Engleski vjernije prati original: *Athens, Thebes, Mycenae*.

Imenice na -σις, -ξις, -ψις ostaju u ženskom rodu, osim spomenutog primjera *sinopsis*, a završetak mijenjaju u -za ili (iza bezvučnih suglasnika) -sa: ἄσκησις > *askeza*, βάσις > *baza*, γένεσις > *geneza*, ἔλλειψις > *elipsa*, κρίσις > *kriza*, στάσις > *staza*, σύνταξις > *sintaksa*.

Imenica ὕμνος uglavnom mijenja rod i oblik u *himna*; od umanjene *εἰδύλλιον* nastala je imenica *idila*.

Ženskog su roda i imenice koje su ostale nakon ispadanja drugog dijela (τέχνη) sintagme (6.3): ἀριθμητική (sc. τέχνη) > *aritmika*, διδακτική > *didaktika*, ἑρμηνευτική > *hermeneutika*, κριτική > *kritika*, κυβερνητική > *kibernetika*, μαθηματική > *matematika*, μηχανική > *mehnika*, Μουσική > *muzika*, πολιτική > *politika*, τακτική > *taktika*, ὑγιεινή > *higijena*.

5.3.3. srednji rod izvornika

Situaciju s rodovima dodatno komplicira množina srednjeg roda grčkih i latinskih imenica. I u vlastitom nas jeziku bune takve imenice, pogotovo *pluralia tantum* (*pluća, usta, vrata*), osobito kod toponima (*Brela, Poljica, Kaštela, Konavle, Kali*) kod kojih govornici često ne znaju kojeg su roda i broja, ni kako se sklanjaju. Kod grecizama je uvriježeno shvatiti ih kao da su ženskog roda. U množini srednjeg roda ostale su riječi *Biblija, bakterija, cikorija, orgija, orbideja, paralipomena, prolegomena*, ali ih doživljavamo kao jedninu ženskog roda i tako i sklanjamo. Druge riječi srednjeg roda poprimaju muški rod i tvore množinu na -i *θέατρον*, n. > *teatar*, pl. *teatri*. Pridjev *λεπτόν* odražen je kao *lepton*, *κρυπτός* se odrazio u srednjem rodu jednine i množine kao *kripton* i *kripta*, a u jeziku primaocu kao riječ muškog i ženskog roda. Nisu svi grecizmi na -on bili srednjeg roda. Imenice na -ων bile su muškog roda, na primjer *λέων*, stoga je i *kameleon* muškog roda s množinom *kameleoni*; imenica *φωνή* je ženskog, a *mikrofon* muškog, nastao odbacivanjem završnog η.

Grecizama srednjeg roda gotovo da i nema. Rijetki su preživjeli primjeri imenica srednjeg roda, kao *sidro* < *σίδηρος*, m. i *oro* < *χρός*, m. U engleskom, jeziku bez rodova, katkad se u množini poštuje originalni oblik riječi: *phenomenon*, pl. *phenomena*. Srednji rod množine čest je u biološkoj nomenklaturi i ne prelazi u ženski rod jednine: *monotremata*.

5.4. izvedenice

U 4.7. navedene su više i manje prihvaćene riječi, prema tome kako se tretiraju u rječnicima. Prihvaćenost grecizma vidljiva je po domaćim nastavcima koje prima na sebe, kao i izvedenicama koje time nastaju. Dobro prihvaćene riječi (v. 4.7.) prepoznaju se po svojoj razrađenosti i kombinaciji s leksemima, gramatemima i formantima jezika primaoca: *komad* > *komadićak*, *komadina*, *raskomadati*; *krevet* > *krevetac*, *krevetnina*; *magarac* > *magare*, *magarica*, *namagarčiti*; *miris* > *namirisati*, *primirisati*, *mirisan*; *samar* > *nasamariti*, *sidro*, *usidriti*, *sidrište*; *temelj* > *temeljni*, *temeljac*, *temeljit*, *utemeljiti*, *utemeljitelj*.

Mnogi, većinom stručni, grecizmi ostaju neprilagođeni, osim što se podvrgavaju fleksiji prema broju i padežu, npr. *ankiloza*, *anofeles*, *ditiramb*, *oker*, *paralaksa*.

5.4.1. domaći nastavci

Na imenice grčkog porijekla nadovezuju se formanti kojima uglavnom od njih nastaju pridjevi, a rjeđe glagoli (npr. *arhivirati*, *karakterizirati*, *krizmati*, *paničiti*, *parodirati*, *simbolizirati*) i imeničke izvedenice. Većini grecizama mogu se dodati nastavci za tvorbu pridjeva:

-čki: *botanički*, *stohastički*; **-ski**: *akrobatski*, *adijabatski*, *despotski*, *idiotski*, *katastarski*, *stihijski*; **-ški**: *kirurg* > *kirurški*, *-log* > *-loški*; **-alan**: *epohalan*, *paradoksalan*, *teatralan*, *trijumfalan*; **-ičan**: *anemičan*, *dinamičan*, *elastičan*, *energičan*, *enigmatičan*, *letargičan*, *simboličan*; **-ni**: *epitelni*, *kamatni*.

Pri tvorbi pridjeva, govornik jezika primaoca mora djelomično poznavati morfološku strukturu jezika davaoca i paziti na izmjenu *s/z* i *t*, te skupina *ks* sa *kt* i *ps* sa *pt*: *analiza* ~ *analitički* (mj. *analizički*), *narkoza* ~ *narkotičan* (mj. *narkozičan*), *praksa* ~ *praktičan* (mj. *praksičan*), *sintaksa* ~ *sintaktički* (usp. srp. *sintaksički*), *epilepsija* ~ *epileptički*, *elipsa* ~ *eliptički*, *sepsa* ~ *septički*.

Jezik se različito snalazi u različitim primjerima. Od nekih imenica nastaju dvojaki pridjevi: *sistem* > *sistemski* i *sistematski*; *drama* > *dramski*, *dramatičan*, a **-at-** se umeće i u *problematičan* mj. *problemičan* (ali *problem-ski*), *simptomatičan*, *karizmatičan*; od riječi *ἀρχιτέκτων* nastaje imenica *arhitekt*, ali pridjev se zbog eufonije približava izvornom obliku i umjesto *arhitektski* glasi *arhitektonski*. Riječi *tragedija* i *komedija* i ovdje (kao i u 3.8.) imaju zajedničku specifičnost jer njihovi pridjevi glase *tragičan* i *komičan*, mj. *tragedičan* i *komedičan* (usp. *melodičan* a ne *meličan*). Neobičnosti pokazuju i parovi *sepija* ~ *sepijast*, *pora* ~ *porozan*.

5.4.2. gramatemiški internacionalizmi

Uz domaće formante koji se nadovezuju na grčke lekseme, postoje i tvorbeni sufiksi bez samostalnog značenja, koji ulaze u naš jezik i također se vežu za grecizme, a samo su neki od njih grčkog postanka. Za domaće riječi mogu se vezati kolokvijalno (npr. *govorancija*, *uživancija* s tradicionalno latinskim izgovorom).

Najplodniji takav sufiks je svakako *-izam* i njegov par *-ist*, koji su u međunarodnoj upotrebi poprimili značenje 'idejni, umjetnički, ideološki pravac', odnosno 'nositelj, predstavnik nekog pravca'. Sufiks *-(ι)σμος* prisutan je u malobrojnim antičkim primjerima koji su se u nas odrazili: *συλλογισμός* > *silogizam*, u drukčijem obliku u *κατακλυσμός* > *kataklizma*, tako i u *-ist* u *ἀνταγωνιστής*, *πρωταγωνιστής* > *antagonist*, *protagonist*. U grecizmima su ovi sufiksi zastupljeniji. Mogu se ticati pravca, obično filozofskog: *agnosticizam*, *antagonizam*, *cinizam*, *empirizam*, *hedonizam*, *monoteizam*; pojava: *pleohroizam*, *tropizam*; jezičnog izričaja: *aforizam*, *arhaizam*, *eufemizam*; sklopova: *mehanizam*, *metabolizam*, *organizam*; bolesti: *meteorizam*, *paroksizam*, *prijapizam*. Sufiks u istim funkcijama dolazi u hibridima: *altruizam*, *botulizam*, *sadizam*. Rjeđi je sufiks *-azam* prisutan u *spazam* (< *σπασμός*), *entuzijazam*, *orgazam*, *pleonazam*, *sarkazam*.

Sufiks *-cija* / *-tija* potječe od grčkog *-τία*, *-τεία*, *-τεία* i latinskog *-tia*, *-tio* koji se iza samoglasnika i likvida (npr. *patientia*) čitaju /cijal/, a u ostalim slučajevima /tija/ (npr. *molestia*). Takve su riječi *amnestija* < *ἀμνηστία*, *peripetija* < *περιπέτεια*, *dinastija* < *δυναστεία*, *simpatija*, dok je u sufiksu *-mantija* (< *μαντεία*) u primjerima *hiromantija*, *nekromantija*, *rabdomantija* usprkos likvidi ostalo *t*. Pod utjecajem tradicionalnog izgovora latinskog, od *ἀριστοκρατία* nastaje *aristokracija*, a grecizmi na *-cija* su nadalje *alopecija*, *demokracija*, *diplomacija*, *organizacija*, *policija*, *sinkronizacija*, *trepanacija*. Riječima koje imaju sufiks *-cija* odgovaraju vršitelji različitih nastavaka: *agnosticizam* ~ *agnostik*, *aristokracija* ~ *aristokrat*, *diplomacija* ~ *diplomat*, *farmacija* ~ *farmaceut*, *policija* ~ *policajac* (mj. *poliit*). Vršitelji se tvore sufiksom *-ist*, kao u *baptist*, *radiestezist*, *sofist*, *statist*, ali ne kao u *aorist*, *akatist*, a pravopis ne preporuča dodavanje *-a*, što opet ne treba brkati s primjerima *balista* i *protista*.

Nastavak za tvorbu deminutiva *-iskos* prisutan je u primjerima *ἀστήρ* > *ἀστηρισκός* > *asterisk*, *ὀβελός* > *ὀβελίσκος* > *obelisk*, *μήν* > *μηνίσκος* > *meniskus*.

Sufiks *-it* sadržan je u mnogobrojnim grecizmima, ali vrlo uskog područja. Čini se, naime, da je gotovo sasvim rezerviran za opis geoloških

pojmovna: *antracit, diorit, grafit, hematit, meteorit, pirit, selenit, sfalerit, spilit, stalagmit, stalaktit, tektit*, no prisutan je i u drugim pojmovima: vrstama asketa (*enkratit, eremit, stilit*), nadalje u *dinamit, trilobit, troglodit*. U nekim je grecizmima naizgled prisutan, ali je nastao otpadanjem nastavka za rod: *eritrocit, hipokrit, megalit, parazit*.

Na sličan se način u kemiji dodaje **-in** i stvaraju nazivi za spojeve, hormone, bjelančevine: *adenin, citozin, glicerin, heparin, hitin, keratin, kerozin, kodein, pepsin*, no ovamo idu i *delfin i margarin*, ali ne i *mizogin i kamin*. Sufiks se primjenjuje i u nomenklaturi lijekova: *aspirin, dramamin, penicilin*.

Osim što se mogu izraziti sufiksima *-cija* i *-izam*, za bolesti su tipični i nastavci **-itis** koji se jednostavno nadovezuje na dio tijela u pitanju i označava njegovu upalu (*artritis, bronhitis, hepatitis, laringitis, rahitis, meningitis*), **-ija** (*difterija, dizenterija, oftalmija, miopija*) te **-aza** (*ofijaza, psorijaza, tenijaza*) i **-oza** (*ciroza, fimoza, skleroza, spondiloza*), a **-om** najčešće za vrste tumora (*adenom, glaukom, gliom, karcinom*). Nastavci postoje i u drugačijim riječima: *lipaza, glukoza, hipnoza, idiom, mejoza, narkoza*.

Još neki stručni sufiksi bez značenja su **-im** (*enzim, neodim*), **-an** (*lantan, mangan, metan*), **-em** (*morfem, stilem, teorem*), **-on** (*elektron, foton, ion, proton*). Sufiks **-on** istovjetan je s tipičnim nastavkom za srednji rod pa nije isključena povezanost među njima.

Svi ovi sufiksi bez značenja nose na sebi naglasak, što znači da kod jednosložnih takvih sufiksa naglasak riječi na koju se nadovezuju pada na zadnji slog. To je slučaj kod nastavaka **-an, -em, -in, -im, -it, -om**. I višesložni sufiksi preuzimaju naglasak, ali na predzadnjem slogu: **-aza, -oza, -itis**.

5.4.3. afiksi

Nakon pregleda nekih završetaka i afiksa bez samostalnog značenja, slijede afiksi koji su sastavnice za tvorbu novih pseudogrecizama, ali ponudeni su i mogući hrvatski ekvivalenti. U pregledu nisu razdvojeni afiksi s obzirom na to jesu li potekli od promjenjivih ili nepromjenjivih vrsta riječi, no primjetljivo je da prefiksi uglavnom potječu od nepromjenjivih, a sufiksi od promjenjivih.

5.4.3.1. *prefiksadni morfemi*

odraz	ekvivalent	primjer	izvor
a(n)-	ne-	a-fazija, an-arhija	ἀ-, ἀν- – (privativ)
amfi-	dvo-, obo-	amfi-bija	ἀμφί – na obje strane
an(a)-	gore-, uz-	ana-gram, an-oda	ἀνά – gore, na, natrag, ponovo
ant(i)-	protu-	anti-biotik, ant-agonizam	ἀντί – nasuprot, protiv
ap(o)-	od-	apo-teka, ap-age	ἀπ-, ἀπό – od
arh(i)-	nad-, vrhu-	arh-andeo, arhi-tekt	ἀρχή – početak, vođenje, vlada
arheo-	staro-	arheo-logija	ἀρχαῖος – star
(t)aut(o)-	samo-	aut-arkija, auto-nomija, tauto-logija	αὐτός, αὐτό – sam, isti
di-, diho-	dvo-	di-oda, diho-tomija	δίς – dvaputa, dvostruko
dija-	raz-	dija-gnoza	διά – kroz
dis-	ne-	dis-harmonija	δυσ- (prefiks za neprijatno)
ek(s)-, eg(z)-	iz-	ek-staza, eks-odus, an-eg-dota, egz-egeza	ἐκ, ἐξ – iz, od
eko-	kuće-, domo-	eko-nomija	οἶκος – kuća, dom
ekto-	izvan-	ekto-plazma	ἐκτός – vanjski
en-, em-	u-	en-ergija, em-brio	ἐν – u
endo-	unutar-	endo-krin	ἔνδον – unutra
ep(i)-	uz-	epi-log, ep-oha	ἐπί – kod, uz, zatim
eu-	dobro-	eu-forija	εὖ – dobro
hetero-	ino-	hetero-gen	ἕτερος – drugi, drugačiji, različit
hiper-	nad-	hiper-bola	ὑπέρ – nad
hip(o) -	pod-	hipo-krit, hip-ozmija	ὑπ-, ὑπό – pod
homo-	isto-	homo-gen	ὁμός – isti
izo-	isto-	izo-hipsa	ἴσος, ἰσος – jednak
kat(a)-	dolje-, niz-	kata-strofa, kat-egorija	κατά – dolje

kako-	loše-	kako-fonija	κακός – zao, loš
makro-	dugo-, vele-	makro-biotika	μακρός – velik, dug, visok
mega-	vele-	mega-lit	μέγας – velik
met(a)-	sredo-	meta-bolizam, met-oda	μετά – usred, uz, zatim, među, iza
mez(o)-	sredo-	mezo-zoik, mez-enterij	μέσος – srednji
mikro-	sitno-	mikro-skop	μικρός – malen
mon(o)-	jedno-	mono-tonija, mon-arhija	μόνος – sam, jedini, isti
olig(o)-	malo-	oligo-cen, olig-arhija	ὀλίγος – malen
opisto-	stražnje-	opisto-gnat	ὀπισθεν – straga, zatim, poslije
pan-	sve-	pan-aceja	πᾶν – sve
par(a)-	uz-	para-doks, par-alaksa	παρά – kod, uz, spram
peri-	o-	peri-ferija	περί – oko, okolo
poli-	mnogo-	poli-gon	πολύς – mnogostruk
pro-	pred-	pro-blem	πρό – pred, prije, za
si(n)-/si(m)-	su-	sin-dikat, sim-bol, si-stem	σύν – s
tele-	daleko-	tele-patija	τῆλε – daleko
termo-	toplo-	termo-dinamika	θερμός – topao

5.4.3.2. sufiksadni morfemi

odraz	ekvivalent	primjer	izvor
-agogija,	-vođenje,	ped-agogija,	ἄγω – voditi
-agog	-vođa	ped-agog	
-arhija,	-vlade	mon-arhija,	ἄρχω – vladati
-arhat		matri-j-arhat	
-centrizam	-sređe	antropo-centrizam	κέντρον – središte
-dinamika	-snažje	aero-dinamika	δύναμις – snaga, sila
-emija	-krvnost	an-emija	αἷμα – krv
-fag, -fagija	-jed, -žder, -žderstvo	sarko-fag, antropo-fagija	φαγεῖν – jesti
-fil, -filija	-ljub, -ljublje	nekro-fil, nekro-filija	φιλέω – voljeti

-fit	-bilj, -rast	sapro-fit	φυτόν – biljka
-fob, -fobija	-mrzac, -mrzje, -strašje	kseno-fob, kseno-fobija	φοβέω – bojati se
-fora	-nesje	meta-fora	φέρω, φορέω – nositi
-gamija	-oplodnja, -bračje	bi-gamija	γαμέω – ženiti se
-gen,	-rode,	hidro-gen	γένος – rođenje, rod
-geneza	-rodnost	oo-geneza	
-gon	-kut-nik	poli-gon	γωνία – kut
-graf	-pis	tele-graf	
-gram	-slov	dija-gram	γράφω – pisati
-grafija	-o-pis-anje	kali-grafija	
-id	-o-lik	astero-id	εἶδος – oblik
-isk	-ić, -ak, -ica, -ce	aster-isk	-ισκος – (deminutiv)
-jatar, -jatrija	-liječnik, -lječje	psihi-jatar, pedi-jatrija	ιατρός – liječnik
-latrija	-služje	ido-latrija	λατρεία – služba
-liza	-rješenje	ana-liza	λύσις – rješenje, oslobođenje
-log, -logija	-rijek, -kaz, -slov, -rječje, -slovlje	psiho-log, geo-logija	λόγος – riječ
-metar,	-mjer	termo-metar,	μέτρον – mjera, pravilo
-metrija	-mjerje	geo-metrija	
-mahija	-borba	nau-mahija	μάχομαι – boriti se
-manija	-luđe	piro-manija	μανία – bijes, ludilo
-mer, -merija	-dijelnost	izo-mer, mezo-merija	μέρος – dio
-nomija	-zakonje	astro-nomija	νόμος – zakon
-odija	-glasje	mel-odija	ᾠοδή, ᾠδή – pjesma
-onim	-zov	pseud-onim,	ὄνομα – ime
-onimija		met-onimija	

-opija	-vidnost, -ličje	dipl-opija	ὄψις – vid, gledanje
-pat	-bolnik	psiho-pat	πάθος – doživljaj,
-patija	-bolja	tele-patija	djelovanje, bolest
-algija		nost-algija	
-plo-idan	-struk	ha-ploidan	πίμπλημι – puniti
-reja	-tečje	logo-reja	ρέω – teći
-skop	-gled, -zor,	mikro-skop,	
-skopija	-zorje	krio-skopija	σκοπέω – gledati
-statika,	-stavljanje	aero-statika,	στάσις –
-staza		ek-staza	postavljanje, stajanje
-tomija	-rez, -rezje	ana-tomija	τομή – rezanje
-ektomija			
-trofija	-hranje	a-trofija	τροφή – hrana
-tropija	-kreće	en-tropija	τρόπος – okret
	-okretanje		

5.4.4. generator pseudogrecizama

U sljedećoj tabeli demonstrirat će se mogućnost tvorbe pseudogrecizama na primjeru četrnaest prefikslnih i četiri sufixalna morfema. Rezultat njihova kombiniranja označen je zvjezdicom, ukoliko već ne postoji u tom obliku.

	τίθημι	τρέπω	τέμνω	λέγω
	> teza, tema, -tet, -tetika	> -tropija, -tropizam	> -tomija, -tom	> -logija, -log
ἀ	*ateza	atropin	atom	*alogija
ἀνά	anatema	*anotropija	anatomija	analogija
ἀντί	antiteza	*antitropija	*antitomija	*antilogija
ἀπό	*apoteza	apotropejski	*apotomija	apologija
διά	dijateza	*dijatropija	*dijatomija	dijalog
ἐν	*enteza	entropija	entomologija	*enlogija
ἐκ	*ekteza	*ektropija	*ektomija	ekloga
ἐπί	epitet	*epitropija	epitoma	epilog
κατά	*katateza	*katatropija	*katatomija	katalog
περί	*periteza	*peritropija	*peritomija	*perilogija
πρό	proteza	protreptik	*protomija	prolog
σύν	sinteza, sintetika	*sintropizam	*sintomija	silogizam
ὑπέρ	*hiperteza	*hipertropija	*hipertomija	*hiperlogija
ὑπό	hipoteza	*hipotropija	*hipotomija	*hipologija

Vidljivo je da je većina mjesta u tabeli prazna i ostavlja prostora za sastavljanje mnogih novih pseudogrecizama. *Peritomija* bi mogla biti okolno rezanje u kirurgiji. *Hipologija* bi (osim što s homonimnim prefiksom postoji kao znanost o konjima) mogla biti neka podvrsta govora ili šutljivost, *hiperlogija* preuveličavanje u opisivanju ili neka vrsta logoreje, *sintro-pizam* pojava zajedničkog okretanja u medicini ili biologiji, a *katatropija* okretanje prema dolje. Pseudogrecizmi mogu biti primijenjeni i shvaćeni doslovno ili metaforički, ovisno o struci u kojoj se rabe. U ovaj generator mogu se uvrstiti i drugi afiksi iz poglavlja 5.4.3.1. i 5.4.3.2. ili ostatka rječnika.